

УДК 340.143, 159.9

А- 43

Рекомендовано до друку Науково-методичною радою ВНПЗ «Дніпровського гуманітарного університету» від 08.02.2024 р. (протокол № 5)

А-43 Актуальні проблеми юриспруденції та психології: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 15 грудня 2023 р.). Дніпро: ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2023. 218 с.

Збірник конференції містить матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми юриспруденції та психології» (15.12.2023), у роботі якої взяли участь здобувачі вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти закладів вищої освіти України.

Матеріали науково-практичної конференції надруковані в авторській редакції.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

докт. юрид. наук, проф. **Олег КИРИЧЕНКО** (*голова*); канд. юрид. наук, доц. **Тетяна ЛЕЖНЄВА** (*заст. голови*); **Андрій МІРОШНИК** (*секретар*); канд. юрид. наук **Сергій ДУБОВ**, докт. юрид. наук, проф. **Вадим НЕГОДЧЕНКО**, докт. юрид. наук, доц. **Сергій ПЕНЬКОВ**, канд. псих. наук, доц. **Людмила ПРІСНЯКОВА**, докт. псих. наук, доц. **Олександр САМОЙЛОВ**

© ВНПЗ ДГУ, 2023

© Автори, 2023

І.Ф., Гненна О.М., Мамчур О.Й., Тимофєєв Р.М., Шорніков А.В.; за заг. ред. проф. Т.О.Перцевої та проф. В.В. Огоренко. Дніпро, 2021 р. с. 13-14.

2. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально-методичний посібник Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В., Войцях Т.В., Калашник О.А. та ін. – К.: ФОП Нічога С.О. 2020 р. с. 58-59.

3. Насильству немає виправдання : добірка матеріалів на допомогу протидії насиллю. Сумська обл. універс. наук. б-ка; уклад. Т. І. Касьяненко, Ж.П. Швачко – Суми, 2017 р. с. 33.

Тиха Катерина Вікторівна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ТРИВОЖНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

У сучасному суспільстві відбуваються складні соціально-економічні зміни. Тривога («безпідставний страх») – негативний емоційний стан, що виникає в ситуаціях невизначеної загрози й проявляється в очікуванні неблагополучного розвитку подій. Тривога зазвичай пов’язана з очікуванням невдач в соціальній взаємодії та часто буває обумовлена неусвідомленістю джерела небезпеки.

Особистості з високою особистісною тривожністю більш часто реагують навіть на нейтральні стимули хвилюванням, тривожністю, страхом. Показано існування генетичної схильності до соціального страху, що проявляється в боязні аудиторії. Діти з «розгальмованим» типом поведінки відрізняються стійкою соціабельністю, балакучістю, спонтанно виникаючими емоціями. Діти з «загальмованим» темпераментом лякливі, сором’язливі, поводять себе тихо. Їх вирізняє низький поріг страху на новизну в соціальному оточенні. У сильно загальмованих дітей виявлений більш високий у порівнянні з нормальними дітьми вміст в крові кортизону – гормону стресу, й негативних реакцій. Рівень кортизону вище нормального зберігається у них навіть уві сні.

Деякі науковці наголошують на такій важливій ознаці тривожності, як *спрямованість у майбутнє* (У. Макдаугал, С. Мадді, П. Тилліх, Ч. Рікрофт). Вченими виокремлено джерела тривожності: *значуща людина* (Г. Салліван, К. Хорні), *внутрішньоособистісні* (Д. МакКлеланд, Р. Мей, К. Роджерс, Е. Фром, К. Юнг), *перинатальні* (С. Гроф, О. Ранк). Сучасні емпіричні дослідження щодо вивчення психологічних детермінант, проявів тривоги, тривожності та

страхів стосуються переважно дошкільного, молодшого шкільного, підліткового віку (Є. Калюжна, Н. Карпенко, Т. Ольховецька, Я. Омельченко, О. Склярєнко, С. Ставицька, Н. Шевченко).

Деякі дослідники (І. Кон, Л. Костіна, О. Мікляєва, Г. Прихожан) дотримуються думки про те, що *тривожність як стійка особистісна риса формується тільки в підлітковому віці*. Підлітковий вік характеризується нерівномірністю та суперечливістю розвитку як на міжіндивідуальному, так і на внутрішньоіндивідуальному рівні особистості (Д. Бокум, Г. Крайг, Л. Мудрик, Х. Ремшмідт, І. Шаповаленко).

Певний рівень тривожності в нормі властивий всім людям і є необхідним для оптимального пристосування людини до дійсності. Наявність тривожності як стійкого утворення – свідчення порушень в особистісному розвитку, що перешкоджає нормальному розвитку, діяльності, спілкуванню. Тривожність розглядається як емоційно-особистісне утворення, яке має когнітивний, емоційний і операціональний аспекти.

На психологічному рівні тривожність відчувається як напруження, стурбованість, нервозність, і переживається у вигляді почуття невизначеності, безпомічності, безсилля, незахищеності, самотності, неможливості прийняти рішення та інше. На фізіологічному рівні реакції тривожності виявляються у посиленні серцебиття, зростанні частоти дихання, збільшенні хвилинного об'єму циркуляції крові, підвищенні артеріального тиску, зростанні загальної збудливості, зниження порогів чутливості, коли раніше нейтральні стимули набувають негативне емоційне зафарбування.

Страх і тривога, на думку одних авторів, мають лише кількісні відмінності, а на думку інших – відрізняються принципово, як по своїм механізмам, так і по способу реалізації. Так, психотерапевт М. Литвак вважає, що тривога – це емоція, яка виникає при загальній оцінці ситуації як несприятливої, загрозованої. Якщо джерело тривоги усунути не вдається, тривога переходить в страх. Таким чином, на його думку, страх – це результат тривоги і процесу осмислення.

Однак, відомий спеціаліст в області психології емоцій, Керол Ізард, навпаки, вважає, що первинною і самостійною емоцією є страх, а тривога представляє собою комбінацію кількох емоцій, однією з яких є страх, а іншими її компонентами є почуття вини, смутку та сорому.

Актуальність визначається необхідністю вивчення генезису, форм і проявів тривожності з огляду на необхідність їх своєчасної корекції. Предметом дослідження є страхи та тривожність у підлітковому віці.

Гіпотеза дослідження: припущення про існування вікових гендерних та особистісних особливостей формування та прояву тривожності і страхів у підлітковому віці.

Для діагностики обрано тест – Методика дослідження рівня шкільної тривожності за методикою Філіпса.

З метою виявлення рівня шкільної тривожності залежно від віку, статі та соціального положення нами були проаналізовані отримані результати діагностики та сформовані певні висновки, а саме:

Табл.1

Значення рівня шкільної тривоги відповідно віку та статі

Контингент	Загальна тривожність	Соц. стрес	Потреба в досягненні успіху	Страх самовираження	Страх з перевірки знань	Невідпов. очікування	Низька фізіологічна здатність	Відносно з вчителем
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Дівчата (середнє)	8,21	3,72	4,25	2,81	3,15	2,03	1,39	3,61
Хлопці (середнє)	7,6	3,5	4,2	2,5	3,03	2,02	1,03	3,2
Учні з повної сім'ї	7,98	3,9	4,3	2,5	3,1	1,96	1,4	3,48
Учні з неповної сім'ї	7,82	3,32	4,16	2,82	3,08	2,09	1,02	3,35

З метою виявлення особливостей та тенденцій у прояві рівня шкільної тривожності, при аналізі розглядається тільки один чинник, а потім комплексне дослідження.

Результати досліджень за методикою визначення тривожності Філіпса дозволяють виявити вікові, гендерні та специфічні особливості змін тривожності. Таким чином, виявлено яка питома вага кожного виду тривожності для учнів емпіричного дослідження.

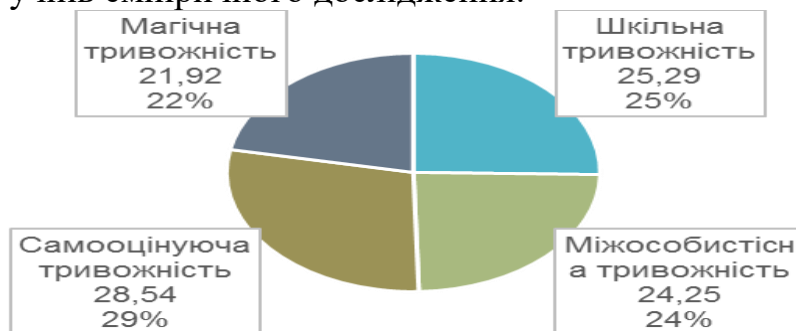

Рис. 1. Питома вага кожного виду тривожності

Питома вага кожного виду тривожності для учасників емпіричного дослідження: 1.Самооцінююча тривожність 29 %, 2. Шкільна тривожність 25%, 3. Міжособистісна тривожність 24%, 4. Магічна тривожність 22%.

Якщо співставити значення рівня шкільної тривожності у хлопців і дівчат, то виявлені деякі особливості, а саме значення дівчат вищі, ніж у хлопців.

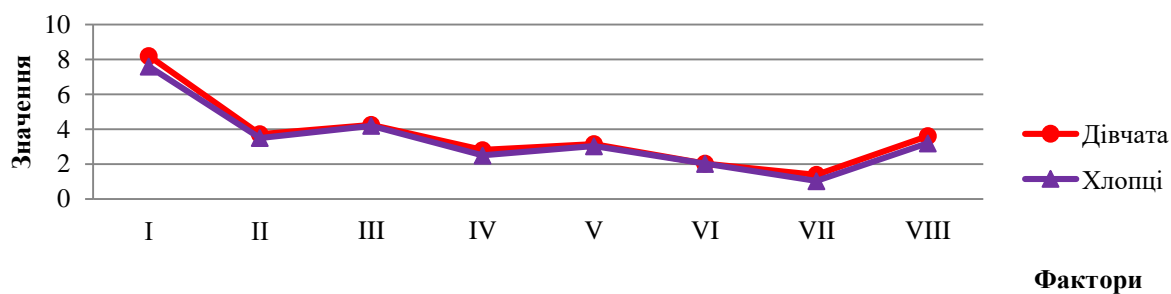

Рис. 2. Статеві зміни рівня школярської тривожності

Найбільш значущі зміни в прояві рівня школярської тривожності, притаманні для загальної тривожності, а це свідчить що вони (хлопці) не відчують якогось дискомфорту при думці про школу. Хлопці у школярському житті відчують й позитивні моменти.

Аналіз результатів прояву школярської тривожності у підлітків з повних і неповних сімей представлений графічно на рис.3

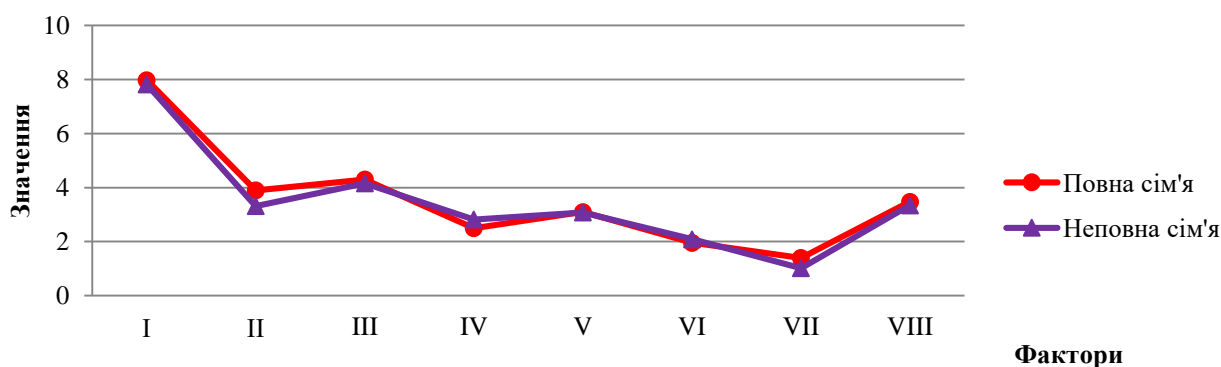

Рис. 3. Зміни рівня тривожності у учнів з повної та неповної сімей

Тобто, із 8 факторів методики тільки значення 2-х факторів вищі у учнів з неповних сімей – це IV та VI фактор – відповідно, страх самовираження та невідповідність очікуванням.

Отже, страх і тривога – два різних поняття. Тривога як передчуття небезпеки, почуття занепокоєння найчастіше виявляється в очікуванні якоїсь події, яку важко прогнозувати і яка може загрожувати своїми неприємними наслідками. Аналіз джерел свідчить про те, що страх і тривога, на думку одних авторів, мають лише кількісні відмінності, а на думку інших – відрізняються принципово, як по своїм механізмам, так і по способу реалізації. Однак, висновок такий, що страх – це афективне (емоційно загострене) відображення у свідомості конкретної загрози для життя і благополуччя індивіда, а тривога – це емоційно загострене відчуття майбутньої загрози.